

พระราม : กลวิธีการแสดงของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์*

PHRA RAM : THE PERFORMING TECHRIGVE OF TEERADECH KLINCHAN

นันทวรภัทร พิมพิศศักดิ์¹, ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ²

Nanthaworaphat Pimsak¹, Pattamawadee Chansuwan²

คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2}

Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.^{1,2}

Email : macbook6565pimsak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอัตชีวประวัติของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ในด้าน การศึกษา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถทางด้านการแสดง และบทบาทสำคัญ 2) เพื่อ ศึกษากลวิธีการแสดงของพระรามในการตีบทและกระบวนการรับของชีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปิน เอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร จากเอกสารงานวิจัยและข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยโซน-ละคร ศิลปินแห่งชาติ จำนวน 3 คน ผู้เชี่ยวชาญทางด้าน นาฏศิลป์ไทย จำนวน 3 คน ผู้ปฏิบัติ จำนวน 3 คน และบุคคลทั่วไป จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 19 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ ที่มีโครงสร้างและไม่มี โครงสร้างและนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. ชีรเดช กลิ่นจันทร์ เป็นนาฏยศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ ทางด้านนาฏศิลป์ไทย มีความรักและเคารพในสายวิชาชีพ อีกทั้งยังเป็นนาฏยศิลปินที่มีผลงานการ แสดงด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นจำนวนมาก ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำจากอาจารย์และครู ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยหลายท่าน ทั้งยังได้เดินทางไปเผยแพร่ด้านนาฏศิลป์ไทยทั้งในและ ต่างประเทศ 2. บทบาทตัวละครที่โดดเด่นซึ่งสร้างชื่อเสียงให้กับชีรเดช กลิ่นจันทร์ คือบทบาท “พระราม” ด้วยประสบการณ์การแสดงบทบาทพระรามมานาน ทำให้เข้าถึงและเข้าใจความเป็น ตัวตนของตัวพระราม ซึ่งประกอบด้วยการรำรำ การตีบท การสวมวิญญาณเป็นตัวละครได้อย่าง สมจริง และด้วยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่สั่งสมมา ประกอบกับอุปนิสัยส่วนตัวที่สุขุม อ่อนโยน สุภาพ จึงทำให้ผู้ชมรัก ชื่นชม ศรัทธาและประทับใจบทบาทพระรามของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์

คำสำคัญ : 1. โขน 2. พระราม 3. กลวิธีการแสดง 4. การตีบท 5. กระบวนการรับ

ABSTRACT

The objectives of this research article were 1) to study Teeradech Klinchan's autobiography in terms of education, knowledge transfer process the acting ability plays an important role, 2) to study the strategies of expressing Rama's pantomime in the script and the field data of Teeradech Klinchan, Ph.D. Artist, Bureau of Sangkeet, Fine Arts Department, from research papers and field data from the sample group, namely Group of Thai Khon Dramatic Arts Specialists-Drama 3 national artists, 3 experts in Thai dance, 3 practitioners, and 10 general public, total 19 people. The research instruments consist of structured and unstructured surveys, observation forms and interviews and present the research results by descriptive methods.

The results of the research were as follows: 1. Teeradech Klinchan is a Thai dance artist who has expertise in the field of Thai dance. He has love and respect for the profession He is also a dance artist with a large number of performances in Thai dance. The dance process has been conveyed by many teachers and teachers who are experts in Thai dance. They also traveled to disseminate Thai dance both in Thailand and abroad. With the experience of playing the role of Rama for a long time make them reach and understand the identity of Rama which includes dancing, strangulation, and realistic fictional character and with the knowledge, skills and experience accumulated coupled with a calm, gentle, polite personal character, causing the audience to love, admire, believe, and be impressed by Theeradech Klinchan's role of Rama.

Keywords : 1. Khon 2. Phra Ram (Rama) 3. Performing Technique 4. Script Interpretation 5. Dramatic Battle Process

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

“โขน”เป็นนาฏศิลป์ที่เก่าแก่คู่แผ่นดินไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า โขนพัฒนามาจากพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวโยงกับศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์และฮินดู การแสดง“โขน”มีวิวัฒนาการเคียงคู่สถาบันพระมหากษัตริย์และประวัติศาสตร์ไทย มาโดยตลอด ในฐานะนาฏกรรมในราชสำนักที่มีบทบาทสำคัญในการสรรเสริญเทิดทูนบูชาและแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นองค์ประกอบต่างๆ ในการแสดงจึงล้วนเกี่ยวเนื่อง

ด้วยขนบจารีตประเพณีและพิธีกรรมอันละเอียดอ่อน ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน “โขน” ได้ผ่านกระบวนการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ผสมผสาน และเลือกสรร เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย ไม่แต่เพียงในด้านรูปแบบการแสดงเท่านั้น แต่ในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้อง ทั้งศิลปิน ผู้ชม ผู้อุปถัมภ์ แต่ไม่ว่า “โขน” จะมีวิวัฒนาการทางใดก็ตาม “แก่นแท้” ของ “โขน” ก็ยังดำรงอยู่และยังปรากฏความสูงส่งและสง่างามให้เห็นเป็นที่ประจักษ์อย่างเด่นชัดจนถึงทุกวันนี้ (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2549)

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผู้ที่ฝึกหัด “โขน” ต้องเป็นผู้ชายเท่านั้นเพราะเชื่อว่า “พระราม” คือ สมมุติเทพ พระรามซึ่งเป็นตัวเอกที่สำคัญในการดำเนินเรื่อง เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะสามารถรับบทพระราม จะต้องผ่านกระบวนการฝึกหัด ฝึกฝนของตัวพระ ก่อนที่ผู้เรียนจะเริ่มฝึกหัดนั้น ผู้เรียนจะต้องเข้าพิธี “ค่านับครู” ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมและจารีตที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และพิธีไหว้ครูตามลำดับเพื่อฝากตัวเป็นลูกศิษย์และอีกอย่างหนึ่งคือเป็นที่พึงทางจิตใจของผู้ที่ตั้งใจเข้ามาเริ่มฝึกหัดด้วย การฝึกหัดจะเริ่มด้วยการหัดพื้นฐานที่เรียกว่าการฝึกหัดเบื้องต้น ตลอดจนการฝึกหัดอิริยาบถต่างๆ รวมทั้งการฝึกหัดรำเพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงที่เรียกว่าเพลงทำรำเบื้องต้นของตัวพระ จากนั้นครูผู้ฝึกหัดจึงทำการคัดเลือกผู้ที่จะแสดงเป็นพระราม โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกผู้เรียนที่จะสวมบทเป็นตัวพระรามจะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) รำเพลงช้าปี 2) รำเพลงหน้าพาทย์บาทสกุณี, เพลงเชิดฉิ่งศรทะนง 3) รำตรวจพล 4) การรับและขึ้นลอย 5) การตีบท เป็นต้น (สุรสิทธิ์ วิเศษศิลป์, 2550)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กรมศิลปากร มีการแสดง “โขน” เรื่องรามเกียรติ์มาโดยตลอดอย่างต่อเนื่องมีการคัดสรรนักแสดงที่มีความรู้ ความสามารถ เหมาะสมที่จะรับบทเป็นพระราม ซึ่งมีนาฏศิลปินในสังกัดกรมศิลปากรที่มีความรู้ ความสามารถ และมีกลวิธีการแสดงเฉพาะตัวซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงการนาฏศิลป์และผู้ชมทั่วไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457–จนถึงปัจจุบัน ดังนี้ (สำนักการสังคีต, 2563)

1. นายอาคม สายาคม	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์กรมศิลปากร
2. นายเมธีจพัฒน์พลักระสงค์	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์กรมศิลปากร
3. นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
4. นายคมสัน หัวเมืองลาด	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์กรมศิลปากร
5. นายปรกรณ์ พรพิสุทธิ์	อดีตผู้อำนวยการสำนักการสังคีตกรมศิลปากร
6. นายฉันทวัฒน์ ชูแหวน	นาฏศิลปินอาวุโส สำนักการสังคีตกรมศิลปากร
7. นายธีรเดช กลิ่นจันทร์	นาฏศิลปินอาวุโส สำนักการสังคีตกรมศิลปากร

คุณลักษณะเหล่านี้เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้แสดงที่สามารถแสดงบทบาทตัวละครนั้นๆ ได้ชนิดที่เรียกว่า “เข้าถึงบท” จึงมีผู้ที่ถูกกล่าวขานที่เป็นพระเอกโดยเรียกชื่อผู้แสดงควบคู่กับชื่อพระเอกละครที่ผู้นั้นแสดง เช่น หากกล่าวถึงอาจารย์ปรกรณ์ พรพิสุทธิ์ ก็มักนึกถึงบทบาทของการ

แสดงเป็น “จะเด็ด” หรืออาจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ก็มักนึกถึงบทบาทของการแสดงเป็น “มั่งคั่งราชาบุตร” ในการแสดงละครพื้นทางเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ และในปัจจุบันธีรเดช กลิ่นจันทร์ ก็ต้องนึกถึงบทบาทของการแสดงเป็น “พระราม” ในการแสดง “โขน” เรื่องรามเกียรติ์ เช่นกัน

จากความสำคัญของพระรามตัวละครเอกในการแสดง “โขน” เรื่องรามเกียรติ์ และธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินผู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้ชมในบทบาทของพระรามที่เพียบพร้อมด้วยภูมิรู้และภูมิรำ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษากรณีในการแสดงบทบาทพระรามของธีรเดช กลิ่นจันทร์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอด ส่งต่อ สืบสมมาจากบรมครูหลายท่าน ผูกพันจนกลายเป็นกลวิธีเฉพาะคนทั้งดงามแล้วนั้น จะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ในการพัฒนาศิลปะการแสดง ตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างศิลปินรุ่นหลังให้ประสบความสำเร็จสูงสุดในวงการศิลปะการแสดง และการได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นและวิธีการนี้ยังสามารถยกระดับศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงได้อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาอัตชีวประวัติของ ธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ในด้านการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถทางด้านการแสดง และบทบาทสำคัญ

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการแสดงโขนบทพระรามในการตีบท และกระบวนการรับของธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

3. ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

3.1 ได้ทราบถึงอัตชีวประวัติของ ธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ในด้านการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ความสามารถทางด้านการแสดงและบทบาทสำคัญ

3.2 ได้ทราบถึงวิธีการแสดงโขนบทพระรามในการตีบท และกระบวนการรับของธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

3.3 ได้ทราบถึงองค์ความรู้ในการแสดงบทบาทพระราม และสามารถถอดความรู้ที่ได้เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาต่อยอดกลวิธีในการแสดงบทบาทพระรามให้เกิดสุนทรียภาพงดงาม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลทั่วไป และในพื้นที่ที่จะทำการศึกษาวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์โขน-ละคร(ศิลปินแห่งชาติ) จำนวน 3 คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ด้านนาฏศิลป์โขน จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติจำนวน 3 คน และกลุ่มบุคคลทั่วไป จำนวน 10 คน รวม 19 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 2 แบบ แบบที่ 1 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง จะใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์โขน-ละครและกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน แบบที่ 2 แบบสัมภาษณ์ชนิดที่ไม่มีโครงสร้าง จะใช้สัมภาษณ์บุคคลทั่วไป ในการดำเนินการในแต่ละกลุ่ม

การเก็บรวบรวมผู้วิจัยใช้หลักการเก็บข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัยและสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้ 1)ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์และฝึกการรำเชิงปฏิบัติการอย่างใกล้ชิด เพื่อจะได้ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น 2)โดยดำเนินการบันทึกวิดีโอและบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ทุกครั้ง อุปกรณ์ประกอบการบันทึกข้อมูลช่วยเพิ่มเติมรายละเอียด เช่น กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ เทปบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก เป็นต้น 3)การจัดกระทำกับข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดกระทำข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย การจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยจัดกระทำข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ 4)การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้างการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนา มาทำการวิเคราะห์โดยมีขั้นตอนดังนี้ (1)ตรวจสอบข้อมูล (2)นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ (3) สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากเครื่องมือ (4)นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงตามความมุ่งหมาย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย เรื่อง พระราม : กลวิธีการแสดงบทพระราม ของธีรเดช กลิ่นจันทร์ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบการสัมภาษณ์ การสังเกต มาเรียบเรียงผลการศึกษิตตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาอัตชีวประวัติของธีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ในด้านการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถทางด้านการแสดง และบทบาทสำคัญ พบว่า ธีรเดช กลิ่นจันทร์ เกิดเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2512 อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 1 ตำบล บางคู อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี 15150 เป็นบุตรของ นายเมือง กลิ่นจันทร์ และ นางหมากดิบ กลิ่นจันทร์ มีพี่น้องรวม 5 คน เป็นบุตรคนที่ 4 ธีรเดช กลิ่นจันทร์ มีโอกาสศึกษาวิชานาฏศิลป์ไทยอย่างจริงจังเมื่อครั้งได้เข้ารับการศึกษ ณ วิทยาลัยนาฏศิลปลพบุรี ได้รับการปลูกฝังและได้รับการถ่ายทอดวิชาทางด้านนาฏศิลป์ไทย(โขนพระ) ต่างๆ มากมาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 ธีรเดช กลิ่นจันทร์ ได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีที่ คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จนสำเร็จการศึกษาในสถาบันทางการศึกษาด้านนาฏศิลป์ที่ผลิตครู-อาจารย์ และศิลปินทางด้านนาฏศิลป์ไทย

ได้เริ่มเข้ารับราชการครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2533 ตำแหน่ง ครู 2 ระดับ 2 ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี และจากประสบการณ์ในการแสดงละครมากกว่า 20 ปี โดยเฉพาะในปีพุทธศักราช 2540 ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ได้รับโอกาสจากอาจารย์ธงชัย โพธิ์ยารมย์ ติดต่อให้โอนย้ายจากสายครูมาสู่สายศิลปิน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการก้าวเข้าสู่เส้นทางความเป็นศิลปินอาชีพ โดยดำรงตำแหน่งนาฏศิลป์ของโรงละครแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ตำแหน่งนาฏศิลป์ 3 และปัจจุบันดำรงตำแหน่งนาฏศิลป์อาวุโส สำนักการสังคีตกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ถือเป็นนาฏศิลป์ที่มีความรู้ความสามารถ มากด้วยประสบการณ์ มีใจรัก มีความผูกพันในศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยและเป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไปในแวดวงนาฏศิลป์ ได้รับเลือกในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่ หรือผู้ชำนาญการด้านนาฏศิลป์ไทยเฉพาะด้าน มีหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนานาฏศิลป์ไทย โดยชีรเดช กลิ่นจันทร์ ได้รับบทบาทที่โดดเด่นมากมาย และได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย เพื่อนำกระบวนการทำรำดังกล่าวมาแสดงเผยแพร่สู่สายตาสาธารณชนให้สวยงาม ถูกต้องตามหลักการแสดงนาฏศิลป์ไทย

5.2 กลวิธีการแสดงโขนบทพระรามในการตีบท และกระบวนการรับของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ศิลปินเอก สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

5.2.1 กระบวนทำรำ

ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด ยกรบ ของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ในกระบวนทำรำ กระบวนทำรำและการขึ้นลอย ลักษณะการใช้อาวุธ รวมถึงการแสดงอารมณ์ ตลอดจนอุปนิสัยที่มีความมุ่งมั่น มุมานะ อดทน ของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ในการแสวงหาทักษะความรู้ต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การแสดงบทบาทที่โดดเด่นและประสบความสำเร็จในบทบาท“พระราม” กระบวนทำรำของตัวพระราม จะถูกถ่ายทอดแบบอย่างซึ่งเป็นมาตรฐานและเป็นหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ แต่เมื่อก้าวเข้ามาสู่ความเป็นนาฏศิลป์ก็จะได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำซึ่งมีความเฉพาะและพิเศษแตกต่างกันออกไป แต่จะยังคงไว้ซึ่งกระบวนทำรำที่เป็นมาตรฐานตามหลักสูตร ซึ่งผู้ที่รับบทบาทพระรามจะต้องมั่นฝึกฝนกระบวนทำรำตลอดจนการใช้อาวุธให้เกิดความชำนาญ โดยการแสดงท่าต้องสัมพันธ์กับเพลง บทพากย์ บทเจรจา และบทร้อง การแสดงท่าสัมพันธ์กับเพลงเรียกว่ารำเพลงหรือรำเพลงหน้าพาทย์ การแสดงท่าสัมพันธ์กับบทพากย์ บทเจรจาและบทร้อง เรียกว่ารำบทหรือรำใช้บท เช่น กระบวนทำรำในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด ยกรบ มีดังต่อไปนี้ 1)ทำตัวเรา 2)ทำฆ่า 3)ทำเจ้า 4)ทำให้ตาย 5)ทำฉายศร

ภาพที่ 1 ท่าฆ่า

5.2.2 กระบวนท่ารบและการขึ้นลอย

“โขน” เรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการสู้รบ โดยมีนัยแฝงถึงความธรรมะ ชนธรรมา “โขน” เป็นการบูรณาการจากการแสดง 3 ชนิด ได้แก่ การแสดงชกนาฏกตัมบารพ กระปี่กระบอง และหนังใหญ่ มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องสามารถแบ่ง การแสดงโขนออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) โขนกลางแปลง 2) โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว 3) โขนหน้าจอ 4) โขนโรงใน 5) โขนฉาก ในปัจจุบันการแสดงโขนนิยมเล่นเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์แสดงถึงการสู้รบระหว่างฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์ในประเทศไทย ซึ่งกระบวนท่ารบประกอบด้วย 1) พระรามรบไม้ 1 2) พระลักษมณ์รบไม้ 2 3) พระรามขึ้นลอย 1 4) พระลักษมณ์ขึ้นลอย 2 4) พระรามขึ้นลอย 3

นอกจากกระบวนท่ารบที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีกระบวนท่า “ขึ้นลอย” ซึ่งการขึ้นลอยนับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งในการแสดงโขน กล่าวคือ เมื่อมีการรบระหว่างพระกับยักษ์ หรือ ยักษ์กับลิง มักจะมีการขึ้นลอย ซึ่งเป็นการแสดงความสามารถในการต่อสู้ของผู้แสดง นอกจากนี้ยังมีความสวยงามอีกทั้งเป็นการแสดงความสามารถทางผู้ประดิษฐ์คิดทำ และผู้รำรำ ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทั้งของตัวพระ ยักษ์ ลิง การขึ้นลอยของตัวละครมีดังนี้ 1) ตัวพระ มี 3 ลอย 2) ตัวลิง มี 3 ลอย การขึ้นลอยทั่วไปของตัวพระมีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) ท่าลอย 1 2) ท่าลอย 2 3) ท่าลอย 3

นอกจากนี้ยังมีถ้าขึ้นลอยพิเศษอีก คือ ลอยสูง เป็นท่าขึ้นลอยเฉพาะในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด ยกรบ เท่านั้น โดยปกติท่าลอยสูงนี้จะประกอบด้วยผู้แสดง 4 ตัว คือ ทศกัณฐ์ พระราม พระลักษมณ์ และหนุมาน มีด้วยกันสองลอยดังนี้คือ 1) ท่าลอยสูงท่าที่ 1 2) ท่าลอยสูงท่าที่ 2

ภาพที่ 2 ท่าขึ้น 3 (พระราม)

5.2.3 ลักษณะการใช้อาวุธ

ในการแสดง“โขน”บทบาทของตัวละครถือเป็นตัวละครสำคัญยิ่งโดยเฉพาะบทบาท “พระราม” ซึ่งเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่อง ตัวพระในการแสดง“โขน” สามารถจำแนกบทบาทได้เป็นตัวละครที่เป็นเทพเจ้า และตัวละครที่เป็นมนุษย์สามารถแบ่งอาวุธออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) อาวุธสั้น 2) อาวุธยาว และ 3) อาวุธพิเศษ สำหรับอาวุธในแต่ละประเภทยังมีจารีตในการใช้ การจับ การถือที่แตกต่างกันไปในแต่ละอาวุธตามบทบาทในการแสดง อีกทั้งอาวุธแต่ละชนิดยังมีความเชื่อแฝงอยู่และมีข้อจำกัดการใช้ในลักษณะท่าทางต่างๆ เช่น การใช้ลูกศรของพระรามกวนน้ำในการแสดงตอนถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

ภาพที่ 3 ลักษณะการใช้อาวุธศร(พระราม)

5.2.4 การแสดงอารมณ์

การแสดงสีหน้าและอารมณ์ของผู้แสดงที่สมจริง เข้มข้น ลึกซึ้ง แนบเนียน ละเอียดอ่อนเหมาะสมกับบทบาทจะเป็นที่จดจำของผู้ชม ซึ่งการแสดงออกทางสีหน้าต้องมาจากความรู้สึกภายใน(inner) ที่ได้รับการยืนยันมาอย่างดีซึ่งจะสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างสมจริง ชีระเดช กลิ่นจันทร์ จะให้ความสำคัญกับการแสดงอารมณ์ให้สมบทบาท โดยเฉพาะการใช้ภาษาท่า สีหน้า อารมณ์ ในการสื่อความหมายเมื่อแสดงอารมณ์รัก โกรธ กลัว ดังที่เคยกล่าวว่า “หน้ายิ้ม ตา ยิ้ม” ผู้ชมจะรู้สึกคล้อยตามและมีอารมณ์ร่วมไปกับการแสดง เมื่อถึงบทโศกเศร้า แวตาก็จะ หม่นหมอง น้ำตาคลอ เป็นต้น การแสดงออกทางสีหน้า อารมณ์และความรู้สึก เป็นการแสดงออกทาง อารมณ์ของมนุษย์มีพื้นฐานมาแต่กำเนิด เด็กจะร้องไห้เมื่อเจ็บปวด หรือเสียใจ และหัวเราะเมื่อมีความสุข การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง และท่วงทีกิริยาหลายๆอย่างที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ ต่างๆ นั้นได้มีการพัฒนาแต่ละช่วงอายุ เช่น สีหน้าของความสุข ความโกรธ ความเสียใจ ความรังเกียจ ความกลัว และความประหลาดใจ นอกจากนี้การแสดงออกทางอารมณ์ยังเกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ แม้ว่าการแสดงออกของอารมณ์มีมาแต่กำเนิดแล้ว แต่อารมณ์อาจได้รับการดัดแปลงมากมาย ดังเช่น อารมณ์ของตัวละครที่ปรากฏในการแสดง เป็นการเลียนแบบธรรมชาติเดิม แต่ปรุงแต่งการเคลื่อนไหว ร่างกายให้เหมาะสม

ภาพที่ 4 กระแสดงอารมณ์เศร้า (พระราม)

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง พระราม : กลวิธีการแสดงของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ที่ผู้วิจัยได้ทำการสรุปวิเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นพรรณนาความและมีข้อค้นพบที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบข้อมูลที่สามารถนำมาพัฒนาศิลปะการแสดงด้านนาฏศิลป์และการศึกษาด้านนาฏศิลป์ไทย คือ ปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ทำให้ศิลปินประสบผลสำเร็จนั้น เกิดจากการถูกล่อหลอมจากครอบครัว และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งกระบวนการอบรมเลี้ยงดู ขัดเกลา บ่มเพาะ ตลอดจนการสั่งสมประสบการณ์จากกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดและความหลากหลายบทบาทที่ได้รับ ซึ่งบทบาทเหล่านั้นมีกลวิธีในการแสดงที่แตกต่างกัน บทบาทที่สำคัญจึงเปรียบเสมือนแบบฝึกหัดของศิลปินหลังจากที่รับหลักการ วิธีปฏิบัติและเทคนิคจากครู

ชีรเดช กลิ่นจันทร์ ในฐานะนาฏศิลปินที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดบทบาทการแสดงตัว “พระราม” ในการแสดงโขนของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีความเคารพและศรัทธาต่อวิชาชีพนานาฏศิลป์ มีหน้าที่อนุรักษ์และพัฒนานาฏศิลป์ไทย ทั้งยังได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย เพื่อสืบทอดกระบวนการทำรำและเผยแพร่สู่สายตาสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับบทบาทตัวพระราม ซึ่งสอดคล้องกับ กนกวรรณพร ผดุงชาติ (2558) อธิบายเรื่องกระบวนการทำรำของตัวพระรามจะถูกถ่ายทอดแบบอย่างซึ่งเป็นมาตรฐานและเป็นหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์แต่เมื่อก้าวเข้ามาสู่ความเป็นนาฏศิลปินก็จะได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำซึ่งมีความเฉพาะและพิเศษแตกต่างกันออกไป แต่จะยังคงไว้ซึ่งความละเมียดละไมในกระบวนการทำรำตามหลักสูตร กระบวนการทำรำพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา (2539) กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ วิธีการใหม่ ผสมผสานกันแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ ขั้นตอนนี้เป็นบทพิสูจน์ว่าผู้แสดงสามารถบูรณาการความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในด้านศิลปะการแสดงที่มีมากเพียงใด เพราะผู้แสดงต้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะการประมวลองค์ความรู้ต่างๆ มาใช้ในการแสดงแล้วความชัดเจนในด้านประสบการณ์ทางการแสดงก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดคุณภาพทางการแสดงและความสำเร็จของนักแสดงได้เป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับ สมพร พุราจ (2554) ได้ให้คำนิยามของคำว่า Mime (ไมม์) ไว้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่เป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์ใช้สีหน้า มือ แขน ท่าทางและร่างกายในการสื่อสารและแสดงออก ประกอบคำพูดหรือคำอธิบายหรือไม่ใช้คำพูดเลยก็ได้

ความสามารถทางด้านการแสดงและบทบาทสำคัญที่ได้รับ พบว่า ชีรเดช กลิ่นจันทร์ มีคุณสมบัติของผู้แสดงที่ดีสิ่งหนึ่งที่ยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดหรือฝึกฝนไม่ได้ คือ “พรสวรรค์” เป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิดหรือเรียกว่าความรู้ที่มีฝังอยู่ในตัวของผู้แสดงรวมถึงทักษะต่างๆ ที่เกิดจากการฝึกฝน ประสบการณ์ของผู้แสดงจะต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ข้อสังเกตประการหนึ่งที่เป็นแง่คิดในการเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพคือ การที่ผู้แสดงมีความสามารถพิเศษที่มาจากความสนใจส่วนตัว เช่น การฝึกพูดภาษาท้องถิ่น การฝึกขับร้องและบรรเลง การฝึกศิลปะต่อสู้ป้องกันตัว เป็นต้น จนมีความชำนาญเป็นที่ยอมรับ

ในความสามารถ สิ่งเหล่านี้ล้วนสนับสนุนให้ตัวพระเอกมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น จนหาผู้เทียบได้ค่อนข้างยากซึ่งสอดคล้องกับ บุญธรรม กิจปรีดาภิรต (2537) ได้อธิบายเรื่อง ทฤษฎีการเรียนรู้ในเรื่องของการปฏิบัติว่า การปฏิบัติเป็นทักษะในการเคลื่อนไหวที่มีพฤติกรรมได้แก่ การรับรู้ การเตรียมพร้อม การตอบสนอง การปฏิบัติได้ จนถึงการปฏิบัติที่ซับซ้อนจนสามารถพัฒนาเป็นทักษะระดับสูง

กลวิธีการแสดง “โขน” บทพระรามในการตีบทและกระบวนท่ารบ ซึ่งสอดคล้องกับลัดดา ตั้งสุภาชัย (2557) ได้อธิบายเรื่องนี้ว่า การสวมบทบาทเกิดจากการตีความบทประกอบการแสดงที่มาจากวรรณกรรมเพื่อถ่ายทอดเป็นศิลปะการแสดง จึงเป็นการยากเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้แสดงแต่ละคนมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิตของตัวละครที่แตกต่างจากผู้แสดงโดยสิ้นเชิง เพราะตัวละครถูกกำหนด โดยโครงสร้างการประพันธ์เป็นบทบาทที่สมมติขึ้น แต่ผู้แสดงเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง ซึ่งมีรูปแบบในการดำเนินชีวิตไม่เหมือนผู้แสดงเลย จึงต้องทำความเข้าใจและเข้าใจบทบาทหน้าที่ คุณลักษณะ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครอย่างลึกซึ้ง ทั้งในสายตา จิตใจ และร่างกายทุกส่วน เมื่อสิ้นสุดการแสดงถอดหัวโขนออกมาแล้ว ก็สามารถอยู่ในสถานะของตัวเองแบบเดิมได้

สรุปว่า ต้องควบคุมอารมณ์ และไม่หลงระเหิรอยู่ในบทที่ได้รับตลอดวัน หรือที่เรียกกันติดปากเป็นภาษาต่างประเทศว่า “In” กับบทนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ชมที่รับชมการแสดงที่ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนท่ารำต่างๆ เกิดความคล้อยตามและได้รับอารมณ์ในการชมการ

จากข้อค้นพบจะเห็นได้ว่า ผู้แสดงเป็นพระเอกนั้น ต้องเข้าถึงหรือเข้าใจความเป็นตัวตนของตัวละครในตอนนั้นๆ ให้ได้มากที่สุด การแสดงออกจากการตีความบทบาทก็จะสามารถสวมวิญญาณเป็นตัวละครตัวนั้นได้สมจริงเช่นเดียวกัน ซึ่งไม่ยากเกินที่จะศึกษาเรียนรู้จากการสะสมประสบการณ์ และถ่ายทอดผ่านการตีความเพื่อการสวมบทบาทของผู้แสดง เฉกเช่น อีรีเดช กลิ่นจันทร์ ที่ถูกประกอบสร้างจากครอบครัว ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม สังคมประสบการณ์ พัฒนาตนเองจนได้การขนานนามว่า “พระรามกรมศิลป์” ซึ่งสามารถนำมอดความรู้เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนากลวิธีในการแสดงเพื่อให้เกิดสุนทรียภาพงดงามสมกับ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชาติสืบไป

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 การคัดสรรนักแสดงของกรมศิลปากรต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เหมาะสมที่จะรับบทเป็นพระราม ซึ่งต้องเป็นผู้ที่ผ่านการเรียนและมีความสามารถในทาง “โขนพระ” เป็นอย่างดี อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพ ร่างกาย และหน้าตาเหมาะสมอีกด้วย

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 เนื่องจากงานวิจัยเล่มเป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดองค์ความรู้ในการแสดงบทบาทพระราม และพัฒนาเพื่อยกระดับศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 นอกจากการศึกษากลวิธีการแสดงโขนบทบาทพระรามของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ แล้ว ควรศึกษาหลักการตีบทของ ชีรเดช กลิ่นจันทร์ และวิธีการแสดงตัวละครประเภทอื่นๆ ทั้งการแสดงโขนและการแสดงละครรำ เพื่อให้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงเพิ่มมากขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณพร ผดุงชาติ. (2557). **ประวัติและผลงานทางด้านนาฏศิลป์ของอาจารย์ชีรเดช กลิ่นจันทร์**.

กรุงเทพมหานคร : คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2539). **หอไตรวัดพระสิงห์**. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2537). **ทฤษฎีการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์.

ลัดดา ตั้งสุภาชัย. (2557). **บทความเรื่อง จรัสแสงน่านามานสานฝัน พระเอกหรือนางเอก จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ..

สมพร พูราจ. (2554). **Mime: ศิลปะท่าทางและการเคลื่อนไหว**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักการสังคีต. (2563). **ประวัติและบทบาทหน้าที่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักการสังคีต.

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2549). **โขนศาลาเฉลิมกรุง**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.

สุรสิทธิ์ วิเศษศิลป์. (2550). **กลวิธีการแสดงบทบาทพระรามในโขนตอน นางลอย ของครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย. ภาควิชา นาฏศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

9. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ขาญสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษา ในการเป็นพลังผลักดัน คอยกระตุ้นเตือน ทั้งด้านกระบวนการคิด การเขียน ท่วงท่าทั้งร่างกาย พลังใจให้ก้าวข้ามอุปสรรคในการศึกษาครั้งนี้ กราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ชีรเดช กลิ่นจันทร์ นาฏศิลป์อาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ที่กรุณาให้ผู้วิจัยได้ศึกษากลวิธีและกระบวนการในการแสดงโขนบทบาทพระราม ชุด ยกรบ รวมไปถึงความสามารถด้านการแสดงชุดต่างๆ ในทุกรายละเอียดขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยทุกท่าน รวมถึงครอบครัวพิมพ์ศักดิ์ ตลอดจนกัลยาณมิตรผู้ซึ่งให้ความช่วยเหลือสร้างความอบอุ่นใจให้ผู้วิจัยตลอดมา และมีได้กล่าวมา ณ ที่นี้